

Waar houdt aanstormend taalkundetalent zich mee bezig? Sterre Leufkens en Marten van der Meulen (als blogduo bekend onder de naam Milfje Meulskens) gaan in *Onze Taal* op gezette tijden in op de jongste wetenschappelijke ontwikkelingen.

‘Pak de honing en roer het erdoor’

En van de grootste ergernissen van de hedendaagse taalgebruiker is een constructie als *het meisje die*. Op school leren we dat dit fout is. *Meisje* is nu eenmaal een *het*-woord, en naar dat soort onzijdige woorden verwijst je terug met *dat*, of met *het*. Maar we zeggen niet: ‘Het meisje, ik zie het daar lopen’ – in zulke gevallen gebruiken we *haar*. Je kunt naar *meisje* dus op twee manieren terugverwijzen: naar het geslacht van het woord (onzijdig) en naar het geslacht van de persoon in kwestie (vrouwelijk). Het woordgeslacht en het geslacht van de persoon zijn hier met elkaar in conflict. Margot Kraaikamp onderzocht aan de Universiteit van Amsterdam een vergelijkbaar conflict in het Nederlands. Ze bekeek hoe Nederlanders in de Middeleeuwen terugverwezen, en bestudeerde daarvoor een opvallende bron: oude receptenboeken.

Gember

Het Nederlands kent op dit moment twee grammaticale geslachten: onzijdig (*het*-woorden) en mannelijk/vrouwelijk (*de*-woorden). Bij woorden voor personen – we zagen het al bij *meisje* – kan er een conflict ontstaan wanneer een *het*-woord naar een vrouwelijke persoon verwijst. Iets soortgelijks kan gebeuren bij woorden

voor een niet-telbare massa, zoals *honing*. Dat is een *de*-woord, dus zou je volgens de grammatica moeten terugverwijzen met *die* of *hij*. Maar in het Nederlands wordt bij dergelijke woorden vaak gezegd: ‘De honing, roer het maar door de thee.’

Kraaikamp: “Van het conflict bij *het meisje die* of *dat* was bekend dat het in de Middeleeuwen al bestond. In mijn onderzoek laat ik zien dat dit andere conflict óók al in de Middeleeuwen voorkwam. Nederlanders gebruikten ook toen al *het* om terug te verwijzen naar woorden als *honing* en *gember*.”

Kraaikamps onderzoek richt zich op de vraag waarom sprekers van het Nederlands, zowel toen als nu, op die manier terugverwijzen. Waarom volgen ze niet gewoon het woordgeslacht? “Vroeger was er in het Nederlands een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke woorden. Die kregen andere lidwoorden. *Aarde* is bijvoorbeeld vrouwelijk, en kreeg in bepaalde gevallen het lidwoord *der*, wat tegenwoordig nog te zien is in *schuim der aarde*. Een mannelijk woord kreeg op dezelfde plek *des* (*het hart des mans*).”

“Dat verschil verdween in de zeventiende eeuw, en men denkt dat daardoor het conflict bij het terugverwijzen ontstond. Men wist niet meer welk geslacht

woorden precies hadden, en moest ze dus zelf indelen. Dan is het logischer om te zeggen: een meisje is vrouwelijk, het zal wel een vrouwelijk woord zijn.”

Slecht nieuws

Volgens Kraaikamp is dit echter niet het hele verhaal, want in de Middeleeuwen bestonden de drie woordgeslachten (mannelijk, vrouwelijk, onzijdig) nog wél, en ook toen zagen we al dingen als ‘*wijf die* en *de honing + het*. Wel lijkt het erop dat we dit steeds vaker zijn gaan doen. Kraaikamp vermoedt dat die toename komt door het verdwijnen van grammaticale vlaggetjes: elementen om woorden heen, zoals lidwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, waaraan je kon zien welk geslacht een woord had. Denk maar aan het Duits, dat die vlaggetjes nog wel heeft: je kunt het geslacht aflezen aan *ein* of *eine*. Nog voordat het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke lidwoorden verdween, verdwenen veel van die grammaticale vlaggetjes, waardoor men toch al minder zeker was over het woordgeslacht.

Kraaikamp: “Door het verdwijnen van die vlaggetjes werd woordgeslacht steeds minder prominent in het Nederlands. Ik denk dat Nederlanders daarom bij het terugverwijzen het woordgeslacht ook minder belangrijk zijn gaan vinden. Ze weten nog wel of een woord *de* of *het* krijgt, maar die kennis gebruiken ze niet als ze terugverwijzen naar een woord in het vorige zinsdeel.”

Uit Kraaikamps onderzoek blijkt in ieder geval dat het spanningsveld tussen grammatica en betekenis al heel lang bestaat. Slecht nieuws dus voor wie zich ergert: *het meisje die* is er al eeuwen, net als *de honing + het*. Zulke constructies zullen voorlopig niet uit het Nederlands verdwijnen. <

Foto: Iris Vetter

Margot Kraaikamp onderzocht hoe we vroeger terugverwezen met *die*, *dat*, enz.